

форумі.

Завдання 6. Обговоріть ідеї інших груп, порівняйте підходи до виконання проєкту.

Завдання 7. Оцініть результати роботи своєї групи та інших. Пропоновані критерії: актуальність зібраної інформації, якість плану дій, креативність і доцільність продукту проєктної діяльності, самостійність виконання, командна співпраця, презентування результатів. Максимальна кількість балів за кожний критерій пропонується вчителем (наприклад, 5 балів) або визначається учнями в процесі спільного обговорення.

Комплексні завдання вміщено в кінці кожного параграфа підручника хімії⁴. Вони можуть використовуватись в оригінальному вигляді або слугувати зразком для розроблення вчителем власних завдань відповідно до специфіки класу та умов навчання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ/КУРСІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2025–2026 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

О. І. Пометун

*головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої
освіти, д. п. н., професор*

Н. М. Гупан

*головний науковий співробітник,
відділу суспільствознавчої освіти,
д. п. н., професор*

ПРО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У 8 КЛАСІ НУШ

У 8-му класі чинними є кілька модельних навчальних програм (МНП) з історії України (авт. Бурлака та ін.; О. Пометун та ін.; О. Гісем та ін.) й модельних програм курсів, в яких історія України інтегрована із всесвітньою історією (авт. Секиринський та ін.; Н. Власова та ін.)⁵. За цими програмами створено підручники, які за результатами конкурсу визнані чинними і будуть розповсюджені в школах України.

Основним документом для визначення та формулювання теми й очікуваних результатів кожного уроку, орієнтиром для добору методичних прийомів навчання і оцінювання результатів пізнавальних зусиль школярів слугує освітня програма закладу освіти, складовою якої є навчальна програма з предмета, яка базується на обраній вчителем МНП та визначених нею результатах навчання.

⁴ Ярошенко О. Г., Коршевнік Т. В. Хімія : підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти». Київ : УОВЦ «Оріон», 2025. 228 с.

⁵ <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Відповідно до програм вивчення окремих курсів «Історія України» і «Всесвітня історія» (О.Пошетун та ін.) має відбуватися синхронно, що дає змогу учням/ученицям краще зрозуміти місце України в європейському та світовому контексті й підвищити ефективність навчання в обмежених часових рамках навчального плану. Для такого планування вчитель може використати таблиці синхронізації, які є у МНП, або вносити в них доречні зміни, виходячи з особливостей класу і розкладу. Синхронізація й грамотний розподіл часу сприяють осмисленню школярами історії не як калейдоскопу окремих подій і явищ, а як складної і різноманітної картини розвитку людства, в якій Україна посідає гідне місце. Учні/учениці краще бачать взаємозв'язки, аналогії та унікальність нашої історії у ширшому контексті.

Бажаним є збереження потенціалу внутрішньо предметної інтеграції у змістовому, діяльнісному та смисловому/ціннісному аспектах. Для цього можуть бути використані інтегровані заняття, спільні для обох курсів проєкти чи підсумкові дискусії у процесі розгляду «спільних тем». Важливим є встановлення зв'язків з «Громадянською освітою, що викладається у 8 класі окремим предметом. Доречним буде обговорення на заняттях ідей самоврядування, толерантності, прав людини на прикладах доби козацтва, ролі братств, функціонування самоврядних міст, аналіз правових документів доби Гетьманщини, питань лідерства та національної ідентичності.

Збагатити зміст і методику навчання, сприяти формуванню ключових компетентностей, цілісного світогляду та соціалізації учнів має також використання міжпредметних/міжгалузевих зв'язків.

Приклади реалізації міжпредметних зв'язків

Галузь, предмет	Приклади
Мовно-літературна (літератури)	Аналіз історичного контексту творів, присвячених козацтву, козацькій революції, образам гетьманів Складання історичних портретів персонажів на основі прозових творів і порівняння їх із реальними історичними постатями
Мовно-літературна (мови українська / іноземна)	Вивчення лексики й термінів доби, написання есе, створення історичних діалогів. Читання історичних джерел англійською чи іншими мовами (адаптованих уривків)
Природнича (географія)	Робота з картами: історичними, фізичними, політичними Дослідження природних умов як чинника історичних подій (наприклад, розташування Січі, особливості степу тощо).
Природнича (математика та економіка)	Аналіз чисельності населення, порівняльна статистика розвитку міст, соціальних станів. Обговорення економічних процесів (торгівля, ремесла, грошова система) на уроках через задачі чи аналіз схем.
Мистецтво	Аналіз творів українського бароко, іконопису XVII–XVIII ст. Вивчення впливу європейських стилів на українське мистецтво. Практичні завдання: створення власних малюнків або презентацій у стилі бароко

Інформатика	Створення хронологічних таблиць або інтерактивних мап, ментальних мап, інфографіки, презентацій за допомогою цифрових інструментів. Пошук і аналіз інформації у відкритих інтернет-джерелах. Використання у виконанні завдань потенціалу ШІ
-------------	---

Звернемо увагу на деякі оновлені аспекти змісту курсу, зокрема пов'язані із остаточною ліквідацією рештків радянських наративів у висвітленні історії України та зміною деяких акцентів в умовах російсько-української війни та інформаційного тиску з боку Російської Федерації.

Історія України XVI-XVIII ст. була невід'ємною складовою європейської цивілізації, глибоко інтегрованою в загальноєвропейські процеси. Цей період сьогодні розглядається в контексті ранньомодерної історії Європи, коли формувались основи сучасних національних ідентичностей та закладались фундаменти модерних держав.

Переломним моментом історії України науковці вважають появу на політичній мапі Європи нової держави – Речі Посполитої. Із формуванням цієї держави пов'язаний перехід під владу Корони Польської значної частини українських земель, що раніше належали Великому князівству Литовському. Важливо, аби висвітлюючи ці події, вчитель пояснив учням особливості української історії тієї доби. А те, що вона стала частиною спільного історичного минулого народів (українського, польського, литовського та білоруського), які певний час прожили «під одним дахом» у складі однієї з наймогутніших держав тогочасної Європи. Це обумовило різноманітність етносів і етнічних груп, культур, релігій, традицій, що співіснували на українських землях, збагачуючи та доповнюючи одне одного, набуваючи історичного досвіду діалогу та співжиття.

Відповідно вирішальну роль у долі українських земель відіграла Люблінська унія 1569 р., що укладалася не для того аби впливати на українців, її мета полягала в упорядкуванні стосунків Польського королівства і Великого князівства Литовського у результаті чого утворилася союзна держава – Річ Посполита. Сучасний погляд на цю подію передбачає не лише традиційне сприйняття її як польської експансії, але й розуміння складних процесів формування спільної української ідентичності внаслідок входження більшості українських територій до складу однієї держави – Речі Посполитої. Це сприяло активнішому залученню до західноєвропейських культурних, політичних та економічних процесів, що мало двосторонній вплив. А ті процеси, які відбувалися на українських землях після Люблінської унії (загострення соціальних суперечностей, покріпачення селян, полонізація української знаті) не були впливом унії, бо усе це розвивалося би і без неї.

Берестейська унія 1596 р. розглядається в сучасному контексті як складне явище релігійної та політичної історії. Утворення унійної церкви стало не лише відповіддю на кризу православ'я та проявом Контрреформації в Речі Посполитій, а й важливим чинником європейської інтеграції українського суспільства, що зберігало при цьому свою культурну ідентичність. Паралельний процес оновлення православ'я через реформи Петра Могили демонструє

багатовекторність, поліконфесійність й толерантність українського цивілізаційного розвитку, що зберігаються і сьогодні.

Зверніть увагу, що від свого заснування і надалі унійна церква у попередні роки фігурувала у шкільній навчальній літературі (ще з радянських часів) під назвою - «греко-католицька». Проте, це є помилкою, оскільки «греко-католицькою» доцільно називати згадану церкву лише після релігійної реформи Марії-Терезії та Йосифа II, тобто з 70–80-х рр. XVIII ст.

Виникнення українського козацтва – окремого стану українського суспільства наприкінці XV ст. нині маємо розглядати як формування унікального соціально-політичного феномену, що не мав прямих аналогів у європейській історії. Висвітлюючи причини виникнення козацтва, учителю доцільно звернути увагу учнів на **особливості** тогочасного соціально-економічного становища українських земель. Зокрема, на підконтрольних Польщі і Литві українських землях обмежувалося місцеве самоврядування. Водночас зміцнювався вплив магнатів, зростало шляхетське землеволодіння за рахунок селянських земель. Найбільш густо заселеними та обжитими землями були Галичина, Поділля, Волинь, Полісся, а землі на південь від Києва, Запоріжжя – заселялися слабо. Тут знаходилися лише прикордонні військові гарнізони, а далі простягалися незаймані землі. Сюди перебиралися так звані «уходники», які оселялися на уходах – у гирлах річок де рибалили, полювали, займалися промислами. Ці люди постійно мали при собі зброю і завжди готові були дати відсіч нападникам. Окрім уходників цією територією курсували між українськими прикордонними містечками та ординськими центрами професійні охоронці купецьких караванів. Тож у II пол. XV – на поч. XVI ст. тут утвердилися загони вільних озброєних людей (формувалися з представників різних верств населення), які називалися «козаками».

Пояснюючи учням соціально-економічні умови виникнення козацтва, учитель має звернути увагу восьмикласників і на воєнний чинник, бо на той час на півдні України зберігалася небезпека з боку Кримського ханства і Туреччини. Аби жити в контактній зоні з прикордонням, пересуватися степами та займатися промислами, місцевому люду та козакам доводилося переймати тактику татар, способи боротьби та виживання в степу. Тож, щоб пристосуватися до тих умов, необхідно було відмовлятися від європейського важкого захисного озброєння. Тому різні верстви прикордонного люду (а також уходники), щоб вижити, мусили консолідуватися у вільне військове населення з високим рівнем професіоналізму та власною організацією, запозиченою почасти у своїх супротивників, які теж мали на кордонах такі самі вільні, майже не контрольовані озброєні ватаги. Оскільки литовський уряд не міг повною мірою забезпечити захист цих земель від татарських загонів, то цей обов'язок взяла на себе місцева українська адміністрація.

Роль запорозького козацтва була багатогранною: військова сила, що відіграла ключову роль у протистоянні османській експансії в Європу, соціальна верства, що сформувала основи українського державотворення, захисники

православної віри через вступ до Київського братства Війська Запорозького й сприяння відновленню православної ієрархії.

Українська революція середині XVII ст. (1648–1657 рр.) відбувалася в період глибоких трансформацій європейського суспільства. Вона об'єднала населення українських земель для досягнення спільної мети – створення національної держави. Революція характеризувалась переплетінням національно-визвольних і соціальних мотивів. Значну роль відігравало й релігійне протистояння (католицизм – православ'я). Роль лідера виконувало козацтво, під керівництвом якого згуртувалися селянство, міщанство й духівництво. Особливо важливим є розуміння формування Української козацької держави як інтегральної частини загальноєвропейського процесу становлення національних держав.

Феноменом Гетьманщини слід вважати появу великої кількості видатних осіб, які стають предметом дослідництва учнів. Важливо щоб учитель допоміг учням сформулювати їхні судження щодо діяльності особистостей контроверсійного плану (Івана Виговського, Юрія Хмельницького, Івана Брюховецького, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Кирила Розумовського та інших). Потрібна допомога учням й у визначенні суджень про діяльність героїчних осіб (Петро Сагайдачний, Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Іван Сірко та інші), які доклали чимало зусиль для формування і розвитку української державності.

Зрештою характеризуючи Гетьманщину як козацьку державу вчителю доцільно показати учням, що розбудова цього державного утворення уславилася значним розвитком культури. Окрім традиційних центрів культурного життя попередніх часів (Київ, Чернігів, Львів, Острог та ін.), створилися й нові – Батурин і Глухів. Зокрема в літературі з'явилися нові жанри: науково-теологічні трактати, «відкриті листи», промови до конкретного адресата й широкої аудиторії, послання, козацькі літописи.

Продовжуючи змістові лінії кількох попередніх років, наголосимо, що осмислення ранньомодерної доби в історії України неможливе без об'єктивного аналізу міжетнічних відносин. Взаємодія українців з поляками, євреями, кримськими татарами, білорусами та іншими етнічними групами мала різні прояви: від конфліктів до продуктивної співпраці. Цей аспект є особливо важливим у контексті формування сучасної української політичної нації та міжнародних відносин України з сусідніми державами.

Варто підкреслити унікальність ранньомодерної доби у формуванні багатогранної культури українських земель, в якій синтезувалися різні традиції. Українські міста Волині, Буковини, Галичини та Поділля демонстрували приклади мультикультурного співіснування українців, поляків, євреїв, кримських татар, вірмен, караїмів.

Щодо всесвітньої історії, то тут так само є кілька чинних МНП (І.Шупак та ін., О.Пометун та ін., О.Гисем та ін.), за якими розроблені підручники-переможці цьогорічного конкурсу.

У 2025 році зміст курсу всесвітньої історії також набуває нових акцентів, що відображають сучасні освітні підходи та глобальні виклики. Вивчення історії

ранньомодерної доби (XVI–XVIII ст.) допомагає усвідомити, що розвиток людської цивілізації – це складний і суперечливий процес, де тісно переплітаються прогресивні досягнення і кризові явища. Опановуючи цей період у всій його багатогранності, учні отримують змогу глибше зрозуміти витоки сучасного світу та прогнозувати можливі шляхи його розвитку.

Одним із ключових аспектів є усвідомлення значення глобалізації в ранньомодерну добу. Географічні відкриття європейців не просто розширили уявлення про планету, а й започаткували процеси колонізації, які мали неоднозначні наслідки для корінних народів Америки, Африки та Азії. Формування світової економіки, зокрема розвиток Атлантичної торгівлі, призвело до виникнення перших глобальних торговельних мереж, що охопили Європу, Африку, Америку та Азію. Так ввезення срібла з іспанських колоній у Новому Світі було рушієм економічних змін не лише в Європі, а й у країнах Сходу.

Окремої уваги заслуговує міжкультурний обмін, який відбувався як результат контактів і конфліктів. Окрім економічної та військової експансії, колонізація сприяла взаємному обміну товарами, знаннями, технологіями та навіть хворобами. Наприклад, в Америку з Європи потрапили коні, а в Європу – картопля та кукурудза, що суттєво вплинуло на господарство та культуру відповідних регіонів. Водночас завезення європейських хвороб до Нового Світу мало трагічні наслідки для корінних народів.

Зміни охопили і економічну сферу: поява мануфактур, найманої праці та нових форм організації виробництва змінили соціально-економічний ландшафт Європи. Виникнення ринкових відносин сприяло формуванню нових соціальних груп – буржуазії та робітників. Прикладом тут може служити поява перших промислових підприємств у Нідерландах та Англії. У різних регіонах економічний розвиток відбувався нерівномірно, але всюди був тісно пов'язаний із формуванням світових торговельних і фінансових інституцій, зокрема появою перших бірж і банків, як-от Банк Англії.

Разом із економічними процесами відбувалися й суттєві світоглядні трансформації. Поширення гуманізму, формування подвійних стандартів у ставленні до різних соціальних, етнічних і релігійних груп вели до глибоких суперечностей. Одночасно у Франції розвивалися салони, де активну роль у просуванні нових ідей почали відігравати жінки. В цей період зростає значення жінок у сфері освіти, культури, навіть економіки, що стало помітним кроком до майбутніх змін у суспільстві.

Варто звернути увагу й на релігійне життя Європи: Реформація, яка почалася з виступу Мартіна Лютера у Віттенберзі, сприяла появі протестантизму, що наголошував на прямому зв'язку людини з Богом та поверненні до першоджерел християнства. Цей процес суттєво вплинув не лише на релігійні відносини, а й на суспільно-політичне життя, спричинивши тривалі конфлікти, як-от Тридцятилітня війна, спроби утвердження релігійної терпимості – яскравим прикладом став Нантський едикт у Франції. Реформація також сприяла розвитку освіти та формуванню нової трудової етики.

У культурному плані ранньомодерна доба стала епохою розквіту мистецьких стилів – бароко, класицизм, продовження традицій Ренесансу. Не можна оминати і наукову революцію XVII ст., яку започаткували такі постаті, як Коперник, Галілей, Ньютон. Їхні відкриття заклали фундамент сучасної науки. Примітний приклад – суд інквізиції над Галілеєм, що яскраво ілюструє боротьбу між вільнодумством і традиціями.

У цей період глибоких змін відбулися зрушення і в повсякденному житті людей: з'явилися нові продукти, мода, змінювалися кулінарні вподобання та традиції. Розширення доступу до освіти та книгодрукування сприяло поширенню ідей Просвітництва, віри в силу розуму й поступу. Розвиток інтерконтинентальних контактів заклав основи синтетичних культур і мов, наприклад, формування африканської діаспори з унікальними традиціями в Латинській Америці та Карибському регіоні.

Сучасний курс всесвітньої історії інтегрує й нові підходи: вивчення історії крізь призму гендеру, екологічних змін, аналізу міграцій та культурних обмінів. Учні отримують можливість осмислювати складні процеси ранньомодерної доби з різних ракурсів, порівнювати історичні факти з подіями сьогодення, формувати громадянську відповідальність і повагу до культурного різноманіття.

Таким чином, ранньомодерна доба виступає фундаментом сучасного світу. Її комплексне освоєння допомагає не лише усвідомити шляхи розвитку людства, а й знайти відповіді на питання, що постають перед суспільством у XXI ст.

Усі ці й нові аспекти змісту враховані і викладені у підручниках, підготовлених співробітниками відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України і виданих у 2025 році Видавничим домом «Освіта»: Історія України (автори О.Пометун, Н.Гупан, О.Дудар); Всесвітня історія (автори О.Пометун, О.Дудар). Оскільки ці підручники належать одним і тим самим авторам, то основою їх є одні і ті самі підходи до проектування і викладу історичного матеріалу і методики навчання учнів.

Ці підручники створені як відкритий простір для розвитку, творчості учнів та нових відкриттів. Вони не дають остаточних відповідей на всі питання, а навпаки – спонукають учнів до самостійного пошуку істини, допомагають формувати власні судження, стимулюють критичне мислення та запрошують до подальших досліджень і аналізу.

У центрі уваги – активність і творчість школярів. Підручники побудовані таким чином, щоб підтримувати самостійну роботу учнів і сприяти їхньому особистісному зростанню. Велика кількість різних завдань, творчих проєктів, завдань на узагальнення та порівняння дозволяє кожному розкрити індивідуальний потенціал, звикнути до різних форматів роботи, розвинути дослідницькі й аналітичні навички.

Підручники базуються на сучасних досягненнях історичної науки. Усі факти і події подаються у відповідності до наукової істини, без національних чи політичних пристрастей. Автори підручників прагнули створити об'єктивне, чесне та надійне джерело знань, на якому вчитель і учень можуть будувати власні висновки.

Окрему увагу приділено багатоперспективності. Кожна історична тема у підручниках розкривається через плюралістичні інтерпретації минулого: наведені різноманітні джерела та точки зору, обґрунтовано різні підходи до тлумачення подій. Підручники допомагають долати стереотипи – гендерні, расові, національні, вікові, етнічні – і пропонують збалансований погляд на місцеву, регіональну, європейську й світову історію.

Важливо, що підручники розроблено для конкретної вікової аудиторії. Вони враховують особливості мислення, рівень знань і навички учнів певного віку. Диференціація завдань та навчальних задач дає змогу кожному учню реалізувати себе у навчанні, а спеціальні рубрики сприяють самостійному оцінюванню власних досягнень і плануванню подальшого навчання.

Особливу увагу приділено мові викладу. Тексти підручників доступні і логічно структуровані, відповідають рівневі мовної підготовки учнів, але водночас сприяють опануванню нових понять та формуванню власної історичної лексики.

Зміст підручників повністю відповідає вимогам чинних Модельних програм та Державного стандарту, але навмисно залишає вчителю й учням простір і час для експериментів, творчої чи позапрограмної діяльності, реалізації авторських методик і проектів.

Підручники вигідно вирізняються своєю привабливістю – ілюстрації, мапи, діаграми виконують не лише декоративну, а й навчальну функцію: вони пояснюють, доповнюють основний текст і є цінним ресурсом для розкриття складних тем. Важливим аспектом є зв'язок з позапрограмним матеріалом: у підручниках містяться посилання на твори художньої й документальної літератури, сучасну пресу, інтернет-ресурси, інтегруються інформаційні технології – все це дає змогу розширити обсяг знань за межі стандартної програми й зацікавити навіть найвибагливішого учня.

Різнорманітні пропозиції для вчителя та учнів щодо позапрограмних тем, інтегрованих проектів, індивідуальних та групових форм роботи забезпечують динамізм навчального процесу і дають змогу реалізувати найсміливіші педагогічні та учнівські ініціативи.

Обидва підручники втілюють новітню концепцію навчання й відповідають найактуальнішим вимогам до змісту, методики та структури сучасної шкільної історичної освіти. Їхня структура й проектування ідентичні, що дозволяє вчителю легко орієнтуватися у методичному інструментарії та ефективно поєднувати навчальний матеріал обох видань.

У центрі авторської ідеї – підручники як провідний інструмент формування мислячої, самостійної, критично налаштованої особистості. Вони не нав'язують готових відповідей, натомість відкривають шлях до формування власних суджень, мотивують школярів ставити питання, мислити аналітично, вести власне дослідження не лише на уроці, а й самостійно вдома. Принцип активності й творчості простежується у різноманітті завдань та методичних прийомів, що сприяють особистісному зростанню кожного учня.

Автори підручників приділили особливу увагу формуванню фундаментальних умінь і навичок самостійного опрацювання історичної інформації, насамперед

навичкам осмисленого читання, формування читацьких стратегій, структурованого аналізу тексту, розвитку критичного мислення та інших наскрізних компетентностей сучасної молоді людини.

Структура підручників ретельно продумана: весь матеріал розподілений на розділи згідно з навчальною програмою. Кожен розділ складається з параграфів, кожен параграф – із трьох-чотирьох підпараграфів. Параграфи являють собою цілісну систему окремих компонентів: інформаційного тексту, візуального ряду (ілюстрацій, схем, інфографіки, карт), а також методичного супроводу. Все це спрямовано на забезпечення досягнення очікуваних освітніх результатів та активної діяльності учнів.

Інформаційна функція підручників забезпечена авторськими текстами, де коротко й доступно окреслені ключові ідеї та поняття кожної теми. Обсяг кожного тексту підібрано з урахуванням особливостей сприйняття учнів відповідної вікової групи. Частина навчальної інформації передається через документальні й пояснювальні тексти, ілюстрації, фотографії, інфографіку, карти, які не лише доповнюють оповідь, а й служать самостійним джерелом знань і досліджень, підкріплених інструкціями та завданнями до опрацювання.

Особливої уваги заслуговує методичний апарат підручників – це система диференційованих завдань кількох типів та рівнів, зорієнтованих на різні види діяльності:

1. Завдання для актуалізації опорних знань і уявлень учнів – розміщуються перед вивченням нової теми й пробуджують інтерес, апелюючи до власного досвіду учнів.
2. Дослідницькі й мотиваційні запитання – націлені на формулювання гіпотез, обговорення версій та переосмислення попередніх знань на основі нового матеріалу. Вони теж подаються на початку параграфа.
3. Завдання для опрацювання тексту – вміщені на початку кожного підпараграфа, вони налаштовують на цілеспрямоване читання, формування стратегії розуміння й аналізу.
4. Завдання на розвиток критичного мислення під рубрикою «Дослідіть» – спрямовані на порівняння, доведення, формулювання власних суджень та аргументації.
5. Завдання для осмислення нового матеріалу під цією ж рубрикою – інтегровані у текст, супроводжують документи, ілюстрації, допомагають засвоєнню та розумінню складних фрагментів.
6. Завдання для повторення й узагальнення – підсумковий блок «Перевір себе» завершує кожен параграф, включаючи як репродуктивні, так і творчі, пошукові завдання.
7. Домашні завдання подаються у кількох варіантах та рівнях складності, що дозволяє вчителю й учням обирати посильний чи амбіційний маршрут навчання.

Ще одним беззаперечним достоїнством підручників є якісний ілюстративний матеріал: авторські 3-D моделі, історичні та сучасні фотографії, фрагменти картин, схеми, таблиці, яскрава інфографіка, поліграфічний дизайн,

що допомагають занурити учнів в атмосферу певної епохи, формують просторову уяву, навчають аналізувати джерела, порівнювати події та явища.

Підручники не обмежуються програмним матеріалом: у них містяться посилання на художню і документальну літературу, інтернет-ресурси, інтегровані сучасні інформаційні технології, завдання з міждисциплінарним і пошуковим характером. Учитель та учні отримують простір для роботи над проектами, дослідженнями, обговоренням позапрограмних тем, експериментуванням.

Організація навчального заняття на основі цих підручників передбачає увесь спектр сучасної методики: від проблемного навчання, коментованого читання й аналітики першоджерел – до рефлексії та оцінювання результатів навчання, вміщеними у вступну, основну та підсумкову частини компетентісно орієнтованого заняття. Останній акорд кожного параграфа – це завдання для самоперевірки й самооцінювання, а також домашні завдання, серед яких можна обрати творчі або аналітичні, групові чи індивідуальні.

Безумовно, обидва підручники є інноваційними за способами подачі змісту та представленими можливостями для самостійної й колективної роботи учнів. Вони надають свободу педагогічного вибору, підтримують креативний пошук та професійну реалізацію вчителя, надихають учнів на особистісний розвиток і пізнання.

Цифрові додатки, що супроводжують кожен із підручників містять відео, карти, робочі аркуші та інтерактивні завдання до кожної теми. Такі інструменти роблять історичний матеріал більш наочним й доступним, допомагають учням швидше знаходити інформацію, аналізувати першоджерела, виконувати тести онлайн і брати участь у цифрових квестах тощо. Додатково використовуються програми для створення ментальних (інтелект-карт) і тайм-ліній, що сприяють систематизації знань, навчальних платформ (як-от Google Classroom, LearningApps, Kahoot, Classtime).

Використання цих підручників відкриває перед вами, шановні вчителі, безліч шляхів для мотивації й розвитку учнівської молоді, робить історичну освіту сучасною, живою, цікавою та справді змістовною.

Методика сучасного компетентісно орієнтованого навчання історії насамперед передбачає активне/інтерактивне навчання. Найбільш важливими є методи дискусії та обговорення (загальне коло, дебати, панельні дискусії, акваріум, займи позицію та ін.) дають змогу розглядати контroversійні питання історії Ранньомодерної доби з різних перспектив.

Теми для обговорення можуть включати оцінку історичної ролі Люблінської унії, наслідки Берестейської церковної унії, значення діяльності Богдана Хмельницького в європейському контексті. Рольові ігри та історичні реконструкції допомагають учням краще зрозуміти мотивацію історичних діячів та суспільні відносини епохи. Моделювання козацької ради, засідання братств, дипломатичних переговорів дозволяє «оживити» історію та розвинути емпатію до людей минулого.

Проектна діяльність спрямована на створення конкретного продукту: віртуального музею козацтва, електронного атласу українських земель XVI–

XVIII ст., мультимедійної презентації про культурні досягнення доби бароко. Такі проекти розвивають навички командної роботи, планування, пошуку та аналізу інформації.

Робота з історичними джерелами різних типів (писемні, візуальні, усні) формує навички їх критичного аналізу та інтерпретації. Порівняння різних джерел щодо однієї події (наприклад, битви під Берестечком у польських та українських хроніках) демонструє учням суб'єктивність історичних наративів. Локальна історія як метод дослідження передбачає вивчення історії рідного краю в Ранньомодерну добу: пошук слідів козацької доби, дослідження місцевих пам'яток архітектури, релігійних споруд, особливостей традиційної культури, що має виразний виховний потенціал.

Історичні дослідження з використанням міждисциплінарного підходу дають змогу інтегрувати знання з різних галузей: аналіз економічних процесів козацької доби (економіка), вивчення фортифікацій та зброї (фізика, інженерія), дослідження літературних пам'яток (література), аналіз мистецтва українського бароко (мистецтвознавство).

Публічна презентація результатів досліджень через учнівські конференції, виставки, публікації в шкільних медіа розвиває комунікативні навички та відповідальність за результати своєї роботи, а також створює додаткову мотивацію до навчання.

АКТИВНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У 8 КЛАСІ: СТВОРЕННЯ СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІАЛОГУ ТА ДІЇ

Т. О. Ремех

*завідувачка відділу
суспільствознавчої освіти,
к. п. н., ст. дослід.*

Г. В. Сєрова

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти, к. п. н.*

У сучасному світі, що стрімко змінюється, завдання системи освіти виходить далеко за межі передачі знань. Важливо сформувані особистість, здатну критично мислити, приймати зважені рішення, ефективно взаємодіяти та бути активним громадянином. У 2025–2026 н.р. у 8 класах закладів загальної середньої освіти вводять новий предмет базової середньої освіти – «Громадянська освіта» (обсягом 17 навчальних годин).

Цей предмет відповідає вимогам Державного стандарту базової середньої освіти щодо розв'язання актуальних освітніх завдань розвитку національної та громадянської ідентичностей, активної громадянської позиції, відданості цінностям